

Рецензія
отримано 18.05.2023
Болова Радова
ДФ.26.133.027
з. педагог. наук, укр. мови
Караман С.О.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ.26.133.027 у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
докторові педагогічних наук, професорові,
професорові кафедри української мови
Факультету української філології, культури
і мистецтва
Караману Станіславу Олександровичу

Рецензія

Овсієнко Людмили Миколаївни, доктора педагогічних наук, доцента, професора кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Тютюми Тетяни Сергіївни «Формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій»**, подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

1. Актуальність теми дослідження. Модернізація системи освіти України в контексті ідей Концепції мовної освіти в Україні, Концепції «Нова українська школа», Закону України «Про освіту», Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Загальноєвропейських рекомендацій з питань мовної освіти, «Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», наказу «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» (2018), наказу МОН України № 38 від 15 січня 2019 року «Опис цифрової компетентності педагогічного працівника», наказу МОН України від 15 березня 2019 № 366 про реалізацію проекту «Рамкова структура цифрових компетентностей для українських учителів та інших громадян» (2018-2022), Проекту Закону України «Про цифровий порядок денний України» (2020) тощо зумовлює пошуки ефективних шляхів підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, формування їх як компетентних фахівців, здатних забезпечити освітній процес за різних умов і обставин з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Окрім того, сучасний науково-технічний прогрес спричинює і стимулює дослідження проблеми підготовки конкурентоздатного викладача зі сформованою цифровою компетентністю.

З огляду на вищезазначене вибір теми дослідження Тютюми Тетяни Сергіївни є абсолютно виправданим, а **актуальність відповідає запитам сучасного суспільства й освіти.**

Проблема формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій на часі, оскільки в непростих умовах онлайнного навчання

вчитель/викладач покликаний ефективно застосовувати цифрові технології в освітньому процесі.

У цьому контексті Тютюма Тетяна Сергіївна чітко окреслює основні наукові постулати, що корелюють із логічно визначеною стратегією дослідження.

Актуальність рецензованої праці посилюється й підвищеним інтересом науковців до проблеми доцільного застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі.

Підтвердженням беззаперечної актуальності теми рецепції Тютюми Т.С. є її відповідність науковій темі Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка «Зміст і технології забезпечення якості неперервної педагогічної освіти в умовах євроінтеграції», номер державної реєстрації 0116U003295.

2. Наукова новизна результатів дисертації. Дисертація Тютюми Тетяни Сергіївни є першою в українському лінгводидактичному дискурсі спробою обґрунтувати теоретико-методичні засади формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; конкретизувати поняття «синтаксична компетентність майбутніх учителів української мови і літератури», схарактеризувати її складники; визначити критерії, показники й рівні сформованості означеної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням ІКТ. Це уможливило розроблення й упровадження методики формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням сучасних цифрових технологій. Відтак подальшого розвитку набули лінгводидактичні умови формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням ІКТ.

У роботі достатньо доказово й по-новаторськи доведено, що методика формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури має ґрунтуватися на основних (компетентнісному, особистісно орієнтованому, комунікативно-діяльнісному) та супровідних (комунікативно-когнітивному, функційно-стильовому, функційно-комунікативному, текстоцентричному) підходах; загальнодидактичних, лінгводидактичних, специфічних синтаксичних (єдності змісту й форми, взаємодії з іншими лінгвістичними розділами, принцип корпусного підходу, граматичної відповідальності в електронному тексті тощо) та специфічних ІКТ (доцільності, варіативності тощо) принципах; різних методах навчання, які стимулюють студентів-філологів до активної роботи під час засвоєння синтаксису, формують навички корегування особистісних настанов, рефлексії; цифрових освітніх ресурсах (інформаційних, дидактико-демонстраційних, навчальних ресурсів контролю та самоконтролю, системи керування навчанням) і зреалізовуватися у провідних формах організації освітнього процесу (лекції-візуалізації, лекції за технологією «перевернене

навчання», проблемній лекції, практичних заняттях, самостійній і дослідницькій роботі).

Отже, *новаторство рецензованої праці* полягає у розробленні методики формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням цифрових технологій, ефективність якої підтверджена експериментально.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Результати рецензованого дослідження є важливим внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови. На *теоретичному рівні* дисертація Тютюми Тетяни Сергіївни вирізняється обґрунтуванням методології формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням сучасних цифрових технологій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження можуть бути використані (застосовані) в навчальному процесі закладів вищої освіти під час засвоєння мовознавчих і лінгводидактичних дисциплін, проведенні спецкурсів, спецсеминарів, різних видів практик; у системі післядипломної педагогічної освіти; під час розроблення та вдосконалення програм навчальних дисциплін мовознавчого циклу, підручників, методичних посібників; у практичній роботі викладачів закладів вищої освіти.

Визнаючи вагомість результатів дослідження для науки і практики, вважаємо, що вони сприятимуть підвищенню ефективності освітнього процесу, формуванню синтаксичної компетентності вчителів-словесників як невід'ємного складника фахової. Матеріали роботи можуть бути використані дослідниками-лінгводидактами, викладачами закладів вищої освіти, які здійснюють лінгвометодичну підготовку вчителів-філологів, а також студентами-практикантами й учителями української мови і літератури.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження базується на належному й усебічному аналізі та творчому застосуванні основних положень і висновків, сформульованих на основі дослідницьких даних, отриманих під час мотиваційно-цільового, продуктивно-корекційного й контрольного-рефлексійного етапів педагогічного експерименту, проведеного з-поміж студентів III-IV курсів закладів вищої освіти.

Одержанню достовірних результатів сприяв і належний аналіз відповідної джерельної бази, зокрема дисертацій, монографій, публікацій у фахових періодичних виданнях, апробаційних матеріалів українських і зарубіжних дослідників.

Отже, *наукові положення, висновки реценції вважаємо теоретично обґрунтованими й достовірними. Фактів, які свідчили б про недостовірність наведеної в дисертації інформації, не виявлено.*

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Визначені в дисертації завдання здобувачка зреалізувала на високому науково-методичному рівні. Констатуємо, що дисертантка володіє методологією наукової діяльності й уміє проводити дослідження. Так, Тютюма Тетяна Сергіївна самостійно поставила мету й визначила завдання рецепції, обрала доцільні методи для їх реалізації, здійснила експериментально-дослідне навчання здобувачів за авторською методикою формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів-філологів, проаналізувала наукову літературу, сформувала належну базу дослідження (212 різножанрових наукових, навчально-методичних й аналітичних праць); статистично опрацювала, узагальнила й оформила отримані результати у вигляді дисертації, основні положення якої опублікувала самостійно чи у співавторстві, де її творчий доробок є основним.

Зазначене вище засвідчує, що здобувачка набула необхідних теоретичних знань, умінь, навичок, загальних і спеціальних (фахових) компетентностей самостійного дослідника, необхідних для доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Ураховуючи вищенаведене вважаємо, що поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертантка є самостійним науковцем, яка оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетентностями.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні результати дослідження висвітлено в 14 наукових працях, з-поміж яких 12 одноосібних. Зокрема здобувачка має 5 публікацій у наукових виданнях, включених на дату оприлюднення до Переліку наукових фахових видань України, одну статтю (у співавторстві), опубліковану в періодичному науковому виданні, проіндексованому в наукометричній базі даних Web of Science Core Collection; 8 публікацій, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації.

Усі публікації Тютюми Тетяни Сергіївни, авторитетне й фахове апробування їх під час виступів на наукових конференціях різного рівня (м. Ліверпуль, м. Луцьк, м. Маріуполь, м. Дніпро, м. Вінниця / м. Відень, м. Київ) відображають визначені авторкою ідеї, проаналізований матеріал, зроблені висновки.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Тютюма Т.С. структурує свою наукову роботу відповідно до визначених вимог побудови дисертації. Зокрема, у вступі авторка зазначає актуальність теми роботи, чітко формулює мету, завдання, правильно визначає об'єкт і предмет рецепції, окреслює теоретико-методологічні основи дослідження, зосереджує увагу на застосованих методах, указує експериментальні бази тощо. Авторську концепцію побудови дослідження підкреслює логічно і вмотивовано

сформульована наукова новизна, яка засвідчує чіткий алгоритм розв'язання поставлених завдань.

Структурування за розділами дисертації теж не порушує традицій і вимог до такого жанру наукових робіт. Так, у першому розділі знаходимо відповіді на низку питань теоретичного спрямування. Передовсім особливу увагу приділено психологічним чинникам (п. 1.2, с. 27-47) і лінгводидактичним засадам формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури (п. 1.3, с. 60-70), що вкрай важливо для наукових розвідок з теорії і методики провадження освітнього процесу. Неабияку важливість має висвітлене дисертанткою питання про базові поняття дослідження (п. 1.3, с. 71-79).

У другому розділі Тетяна Сергіївна належно аналізує зміст навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, характеризує інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів-філологів. Розуміючи всю складність підготовки сучасного креативного вчителя, здобувачка пропонує свою систему вправ і завдань із формування синтаксичної компетентності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та подає критерії й показники рівнів сформованості означеної компетентності.

Третій розділ відображає експериментальну апробацію запропонованої дисертанткою методики навчання синтаксису майбутніх учителів української мови і літератури. До участі у формувальному етапі педагогічного експерименту Тетяна Сергіївна залучила 7 викладачів (професорів та доцентів), 195 студентів-філологів (освітньо-професійних програм «Філологія. Українська мова і література», «Середня освіта. Українська мова і література»), із яких 99 навчалися в експериментальній групі. Визначено вихідні позиції експериментальної методики, а саме: сформульовано мету, завдання, розроблено методику формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням ІКТ і її лінгводидактичну модель, у якій виокремлено основні засади й етапи (мотиваційно-цільовий, продуктивно-корекційний, контроль-рефлексійний) для кожного з яких сформульовано мету й завдання, дібрано основні методи й прийоми навчання; створено систему вправ. У цьому ж розділі описано поетапний перебіг експериментально-дослідницького навчання. Визначено, що методика формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів-філологів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій є раціональною й спонукає майбутніх учителів-словесників послуговатися правильними, різними синтаксичними конструкціями, аналізувати синтаксичну теорію, добирати актуальні (із сучасних творів, засобів масової інформації) приклади, використовувати на заняттях із синтаксису ІКТ.

Загальні висновки об'єктивно ґрунтуються на результатах дослідження, висвітлених у розділах, а відтак, поширюють їх зміст і важливість у контексті висунутих авторкою позицій.

Роботу вирізняють численні таблиці, схеми, рисунки, моделі, змістовні додатки, які покращують візуальне сприйняття матеріалу дисертації.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Висловлені в дисертації положення та ідеї є самостійними, виваженими, добре продуманими, експериментально перевіреними й оригінальними. Аналіз тексту рецепції дає підстави констатувати *дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності вповні.*

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Дослідження Тютюми Тетяни Сергіївни характеризується системним підходом і послідовністю щодо наукових інтерпретацій аналізованих понять, явищ і процесів. Проте окремі положення дисертації спонукають до дискусії, а деякі аспекти потребують уточнення і/або пояснення:

9.1. Вважаємо, що підрозділ 1.1. (с. 27-28) переобтяжений відомостями про історію розвитку методики навчання синтаксису в закладах освіти, що спричиняє певну диспропорцію в структурі дисертаційної роботи. Крім того, більше уваги приділено розгляду історії розвитку методики навчання синтаксису в початковій і загальноосвітній середній школі.

9.2. У формулюванні наукової новизни не зазначено опис історії розвитку методики навчання синтаксису в закладах освіти, хоч, як зазначалося вище, у роботі приділено значну увагу означеній проблемі.

9.3. Вважаємо, що недоцільно в сучасних дослідженнях покликатися на праці російських науковців (с. 195, позиція 112; с. 196, позиції 129-130).

9.4. У підрозділі 2.2. «Інформаційно-комунікаційні технології як засіб формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури» докладно проаналізовано праці сучасних науковців, присвячених проблемі використання ІКТ в освітньому процесі, проте дидактичні особливості засобів ІКТ (цифровий наратив, ментальні карти, інфографіка, флеш-карти тощо) описано без належного обґрунтування.

9.5. Одним із основних складників розробленої дисертанткою моделі формування синтаксичної компетентності є система традиційних та інноваційних методів навчання. Нашу увагу привернули саме пропоновані здобувачкою інноваційні методи, з-поміж яких виокремлено метод гронування, метод прогнозування або заперечення, бесіду за Сократом, «прес», метод демонстрування, асоціативний куш та ін. (с. 4, с. 6, с. 68, с. 69, с. 107, с. 108, с. 143 та ін.). Ми не заперечуємо актуальності означених «методів», проте сумніваємося в їх інноваційності. Окрім того, вчені (Кучерук О.А., Горошкіна О.М. та ін.) пропонують трактувати їх не методами, а прийомами. Тому дисертантці варто було б дослухатися до порад науковців з цього приводу.

Висловлені коментарі й зауваги не є категоричними. Позиції і переконання авторки мають право на відстоювання, тому сподіваємося на плідну дискусію.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Констатуємо, що здобувачка, Тютюма Тетяна Сергіївна, має високий рівень теоретичних знань, практичних умінь, навичок і компетентностей. Вона здатна самостійно проводити дослідження, робити висновки, доводити свою позицію, дискутувати. Неабияке значення має вміння дисертантки бачити проблемні питання й визначати перспективи дослідження. Усі представлені нами міркування не мають характеру зауважень, а є роздумами з приводу актуальної проблематики дисертаційної роботи Тетяни Сергіївни.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Незважаючи на висловлені нами дискусійні положення й зауваги, наголошуємо на високому теоретико-методологічному рівні рецензованої роботи, на її беззаперечній актуальності для сучасної теорії і методики провадження освітнього процесу, зокрема методики навчання української мови, науковій новизні та практичному значенні. Рецепція Тютюми Тетяни Сергіївни вповні відповідає вимогам МОН України до наукових праць дослідницького жанру.

Дисертація *«Формування синтаксичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури з використанням інформаційно-комунікаційних технологій»* є завершеною науковою працею, у якій її авторка, *Тютюма Тетяна Сергіївна*, отримала нові науково обґрунтовані й експериментально перевірені результати.

Означена дисертаційна робота відповідає вимогам п. 6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.22 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її авторка, Тютюма Тетяна Сергіївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

професор кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук,
доцент

